

Дуга С. Ю.

аспірант,

Харківський національний економічний університет
імені Семена КузнецяORCID: <https://orcid.org/0009-0003-8252-2354>

Serhii Duha

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ УКРАЇНИ: РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ДОВІРИ ТА ЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ

TRANSFORMATION OF HUMAN CAPITAL IN UKRAINE: THE ROLE OF SOCIAL TRUST AND ECONOMIC FACTORS IN POST-WAR RECOVERY

Анотація. У статті досліджено критичну роль людського капіталу в умовах повномасштабної війни в Україні та визначено стратегічні напрями його збереження та розвитку для повоєнного відновлення. Актуальність теми зумовлена безпрецедентними демографічними та соціально-економічними викликами, що виникли внаслідок російської агресії, зокрема масовою міграцією, втратою кваліфікованих кадрів та руйнуванням освітньої та наукової інфраструктури. Метою роботи є аналіз впливу соціальної довіри та ключових економічних чинників на трансформацію людського капіталу України. Теоретико-методологічною основою дослідження стали концепції соціального капіталу (Ф. Фукуяма, Р. Патнем, Г. Зіммель) та людського розвитку. Для досягнення поставленої мети використано методи кореляційно-регресійного аналізу на основі даних за період 2010–2023 рр. В якості залежної змінної використано Індекс людського розвитку (ІЛР), а незалежними змінними виступили: рівень соціальної довіри (за даними соціологічних опитувань), ВВП на душу населення, реальні доходи населення, індекс споживчих цін (ІСЦ) та індекс сприйняття корупції. Результати економетричного моделювання виявили сильний позитивний зв'язок між рівнем міжособистісної довіри та показниками розвитку людського капіталу, підтверджуючи гіпотезу про те, що соціальна згуртованість є фундаментом стійкості суспільства під час криз. Також встановлено значний позитивний вплив зростання реальних доходів населення на ІЛР. Водночас, висока інфляція та корупція продемонстрували деструктивний вплив на людський капітал, нівелюючи позитивні економічні здобутки. На основі отриманих результатів обґрунтовано, що стратегія повоєнного відновлення України має базуватися не лише на фізичній відбудові інфраструктури, але й на пріоритетному інвестуванні в соціальні інститути. Запропоновано комплекс заходів, спрямованих на зміцнення довіри до державних інституцій, боротьбу з корупцією, забезпечення макроекономічної стабільності та створення умов для повернення вимушених мігрантів як критично важливих передумов відродження людського потенціалу країни. Ключові слова: людський капітал, соціальна довіра, соціальний капітал, економічні чинники, повоєнне відновлення, кореляційно-регресійний аналіз, доходи населення, корупція, Україна.

Ключові слова: людський капітал, соціальний капітал, продуктивність праці, доходи населення, інституційна довіра, цифрова економіка, повоєнне відновлення, регресійний аналіз.

Abstract. The significance of this research stems from the urgent necessity to identify new catalysts for Ukraine's post-war economic recovery. Human capital is recognized as the fundamental asset for reconstruction; however, Ukraine faces a complex economic paradox: despite high indicators of formal education among the population, labor productivity remains critically low compared to European averages. The objective of this study is to scrutinize the theoretical, methodological, and practical underpinnings of human capital development within the landscape of digital transformation and to determine how social trust influences economic efficiency. The methodological basis of the research includes a structural-dynamic analysis of key human development indicators (income levels, GDP, unemployment, and demographic structure) for the period 2012–2022. To verify the hypotheses, correlation and regression analyses were employed to determine the strength of the relationship between economic factors and population income. Additionally, the study utilizes sociological data analysis to assess the level of institutional trust and its impact on labor productivity. The study reveals a strong correlation between income dynamics in Ukraine, average wages ($r=0.999$), and GDP per capita ($r=0.995$). The constructed regression model ($R^2\approx 0.99$) quantitatively demonstrates that a 1% increase in unemployment results in a decrease in population income by UAH 46.2 billion. Furthermore, the research highlights a significant distortion in the structure of social capital, termed "trust dualism": high trust in defense institutions and volunteers stands in sharp contrast to critically low trust in regulatory state bodies. This disparity generates "institutional traps" and escalates transaction costs, thereby impeding the conversion of individual competencies into macroeconomic gains. Additionally, the prevalence of "bonding" social capital over "bridging" capital restricts access to resources and innovation. The practical significance of this article is anchored in its strategic recommendations for human capital transformation. The author proposes mechanisms for the 'digitalization of trust,' specifically through expanding the 'Diia' ecosystem to mitigate corruption risks, advancing decentralization to cultivate local trust, and modernizing education to emphasize soft skills. These measures aim to translate human capital from a latent resource into a tangible engine of economic growth for Ukraine's post-war recovery.

Keywords: human capital, social capital, labor productivity, population income, institutional trust, digital economy, post-war recovery, regression analysis.

Постановка проблеми. У сучасній економічній науці аксіоматичним є твердження, що якісні характеристики людського капіталу (освіта, професійні навички, здоров'я) формують фундамент створення доданої вартості. Людський капітал є головним активом відновлення України в післявоєнній відбудові.

Однак для України характерним є складний економічний парадокс: за стабільно високих показників формальної освіти населення (понад 70% громадян мають вищу освіту), ефективність використання цього ресурсу залишається критично низькою. Продуктивність праці в Україні станом на 2023 рік становила лише 27% від середнього рівня країн ЄС-27 [1].

В умовах війни та глобальної цифровізації природа праці змінюється. У складних економічних системах продуктивність людського капіталу трансформується: вирішальним стає не лише когнітивний компонент («що відомо»), а й інституційне середовище та архітектура соціальних зв'язків («кому можна довіряти»). Ефективність цієї взаємодії визначається рівнем соціального капіталу – ресурсу, що знижує транзакційні витрати довіри та прискорює обмін знаннями [3]. Масштабне руйнування інфраструктури, міграційний відтік кваліфікованих кадрів, криза народжуваності та смертності вимагають пошуку нових резервів зростання. Відтак, виникає потреба у комплексному дослідженні людського капіталу: від економічних основ його формування до ролі соціального капіталу як мультиплікатора продуктивності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні засади теорії соціального капіталу закладені у класичних працях П. Бурдьо, Дж. Коулмена, Р. Патнема та Ф. Фукуями. П. Бурдьо розглядав соціальний капітал як ресурс, пов'язаний із членством у групі, що забезпечує доступ до колективних благ [3]. Дж. Коулмен акцентував увагу на його функції зниження невизначеності та формування людського капіталу [4]. Р. Патнем виділив важливість горизонтальних зв'язків та довіри для ефективності демократичних інститутів, запровадивши розрізнення між «зв'язуючим» (bonding) та «сполучаючим» (bridging) капіталом [5].

Серед українських вчених вагомий внесок у дослідження цієї проблематики зробили Е. Лібанова, О. Грішнова, В. Геєць, В. Онищенко. Зокрема, дослідження Е. Лібанової присвячені аналізу взаємозв'язку соціального капіталу і економічного зростання в умовах трансформації [6]. Проблематику втрат людського капіталу внаслідок війни та роль соціальних інститутів у його відновленні розглядають В. Геєць та В. Антонюк, вказуючи на загрози для модернізації економіки. В. Онищенко акцентує на цивілізаційному вимірі, зазначаючи, що соціальний капітал держави – це здат-

ність громадян до колективних дій заради спільної мети, що є критичним для євроінтеграції [7].

Разом з тим, невирішеною залишається частина загальної проблеми, що стосується кількісної оцінки впливу інституційної довіри на макроекономічні показники в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення.

Метою статті є комплексне дослідження теоретико-методичних та прикладних засад розвитку людського капіталу в умовах цифрової трансформації, виявлення впливу соціальної довіри та економічних чинників на ефективність його використання, а також розробка стратегічних напрямів його трансформації у період повоєнного відновлення національної економіки України.

Виклад основного матеріалу. Для розуміння глибинних причин низької продуктивності необхідно проаналізувати динаміку базових показників, що формують людський капітал: рівень життя, освіченість та матеріальне благополуччя. Доходи населення та людський розвиток перебувають у тісному взаємозв'язку. Високий рівень доходу створює основу для покращення якості життя, забезпечуючи доступ до якісної освіти, охорони здоров'я та умов для реалізації особистісного потенціалу. Своєю чергою, таке всебічне розвиток сприяє подальшому економічному зростанню, формуючи позитивний цикл прогресу в суспільстві. Економічний вимір людського капіталу визначається динамікою ключових макропоказників. Зростання ВВП, реальних доходів та заробітної плати створює фінансовий базис для інвестицій в освіту й здоров'я. Натомість інфляція та безробіття виступають деструктивними чинниками, що знецінюють заощадження, призводять до декваліфікації та соціальної нестабільності. Сукупність цих індикаторів відображає реальні можливості суспільства щодо відтворення та розвитку людського потенціалу.

Економічна динаміка періоду 2012–2021 рр. характеризувалася високою волатильністю без ознак сталого зростання ВВП, темпи якого демонстрували тісну кореляцію з динамікою доходів населення представлені в таблиці 1 та зображені на рисунку 1.

Ключовим драйвером добробуту залишається заробітна плата, яка формує понад 50% сукупних ресурсів домогосподарств. Позитивним трендом стало перевищення темпів росту номінальної зарплати над рівнем інфляції, що забезпечило реальне зростання доходів у більшості періодів, за винятком кризових 2014–2015 років.

На рисунку 2 та в таблиці 2 відображена порівняльна динаміка ВВП та доходів населення, яка свідчить про те, що доходи населення часто перевищують номінальний ВВП, що може вказувати на значну

Таблиця 1 – Динаміка ланцюгових індексів основних соціально-економічних показників України (2013–2021 рр.)

Показник	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Доходи населення	106,23	97,94	116,83	115,76	129,29	122,5	115,25	108,04	120,23
Рівень безробіття	95,06	125,97	97,94	102,11	102,06	91,92	94,51	115,12	104,04
Середня заробітна плата	107,93	106,03	120,55	123,55	137,06	124,79	118,41	110,48	120,88
ВВП, на душу населення	104,31	108,31	125,31	119,96	124,98	119,42	111,71	106,16	129,11
Інфляція	100,7	124,28	114,73	78,44	101,16	96,57	94,81	100,86	104,76

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [2]

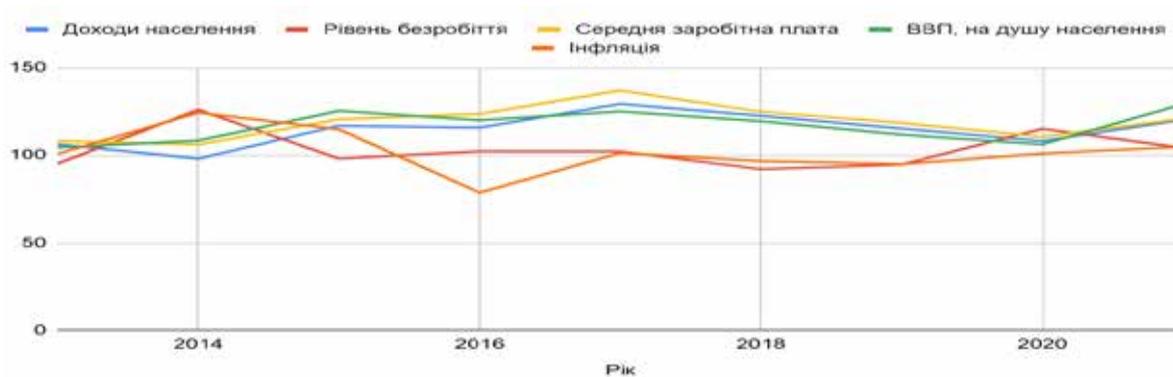

Рисунок 1 – Динаміка економічних факторів людського розвитку, % до попереднього року

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [2]

частку тіньової економіки або нерівномірний розподіл доходів [2].

Для виявлення ключових взаємозв'язків між доходами населення (як фінансовою базою розвитку люд-

ського капіталу) та економічними факторами було проведено кореляційно-регресійний аналіз який представлено в таблиці 3.

Дані свідчать про дуже щільний зв'язок між доходами населення та середньомісячною заробітною платою ($r=0,999$), а також ВВП на душу населення ($r=0,995$). На основі цих даних побудовано регресійну модель прогнозування доходів населення (Y):

$$Y=817392,59-46253,92X_1+274,50X_2+5,41X_3$$

де X_1 – рівень безробіття, %;

X_2 – середньомісячна заробітна плата, грн;

X_3 – ВВП на душу населення, грн.

Модель показує, що зростання безробіття на 1% призводить до зниження доходів населення на 46,2 млрд грн, тоді як зростання зарплати на 1 грн збільшує доходи на 274,5 млн грн у масштабах країни. Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,99$ підтверджує високу адекватність моделі.

Демографічна криза. Частка працездатного населення (15–64 роки) стабільно скорочується, відбувається старіння нації. Україна займає одне з перших місць у світі за темпами депопуляції (табл. 4 та рис. 3) [2].

Таблиця 2 – Динаміка валового внутрішнього продукту та грошових доходів і витрат населення України за 2012–2022 роки (у фактичних цінах, млн грн)

Рік	ВВП (фактичні ціни)	Доходи населення	Витрати населення
2012	1400000	1450000	1300000
2013	1450000	1550000	1450000
2014	1580000	1500000	1500000
2015	1980000	1780000	1750000
2016	2380000	2050000	2050000
2017	2980000	2650000	2600000
2018	3550000	3250000	3200000
2019	3950000	3750000	3800000
2020	4200000	4050000	4000000
2021	5450000	4850000	4850000
2022	5250000	5250000	4700000

Джерело: складено автором за даними [2]

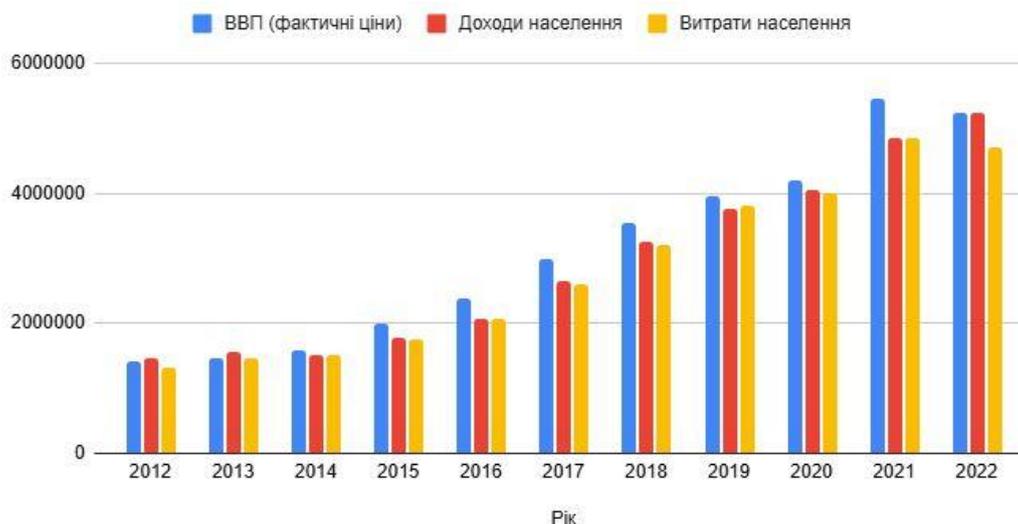

Рисунок 2 – Динаміка валового внутрішнього продукту та грошових доходів і витрат населення України за 2012–2022 роки (у фактичних цінах, млн грн)

Джерело: складено автором за даними [2]

Таблиця 3 – Результати кореляційного аналізу економічних факторів людського розвитку

Показник	Рівень безробіття, %	Середня зарплата, грн	ВВП на душу, грн	Інфляція, %	Доходи населення, млн грн
Рівень безробіття	1	0,499	0,538	0,451	0,480
Сер. зарплата	0,499	1	0,995	-0,261	0,999
ВВП на душу	0,538	0,995	1	-0,217	0,995
Доходи населення	0,480	0,999	0,995	-0,273	1

Джерело: розраховано автором на основі даних [2]

Таблиця 4 – Динаміка чисельності та вікова структура населення

Рік	65+ років	15–64 роки	0–14 років	Всього населення (млн осіб)
2012	15,24	70,39	14,37	45,453
2013	15,22	70,19	14,59	45,373
2014	15,31	69,85	14,84	45,246
2015	15,61	69,31	15,08	42,76
2016	15,89	68,86	15,25	42,591
2017	16,19	68,4	15,41	42,415
2018	16,5	68,03	15,47	42,217
2019	16,76	67,81	15,43	41,984
2020	17,12	67,57	15,31	41,733
2021	17,41	67,43	15,16	41,419
2022	17,64	67,43	14,93	40,998

Джерело: складено автором за даними [2]

Рисунок 3 – Динаміка чисельності та вікова структура населення

Джерело: складено автором за даними [2]

Структура витрат домогосподарств. В таблиці 5 на рисунку 4 відображено витрати домогосподарств, пов'язані з розвитком людського капіталу (освіта, охорона здоров'я), до 2021 року не перевищували 10% загальних витрат. Більшу частину бюджету українці витрачають на продукти харчування та обов'язкові платежі.

Державні видатки. Спостерігається скорочення частки видатків на освіту в структурі державного бюджету (з 20,6% у 2012 до 16,9% у 2021), що перекладає тягар фінансування на місцеві бюджети та самі домогосподарства (рис. 5).

Соціальний капітал як мультиплікатор продуктивності. Якщо економічні фактори формують потенціал людського капіталу, то соціальний капітал

визначає ефективність його використання. Соціальний капітал виконує структурну, когнітивну та реляційну функції. В економіці знань саме реляційна функція (довіра) є критичною для зниження транзакційних витрат.

Аналіз соціологічних даних (2020–2025 рр.) виявив явище «довірчого дуалізму» в Україні:

- Висока довіра до інституцій захисту (ЗСУ – 94%, волонтери – 89%) [10].
- Критично низька довіра до регуляторних інституцій (суди – 22%, Верховна Рада – 26%) [9,11].

Така диспропорція створює «інституційну пастку». Низька довіра змушує економічних агентів покладатися на закриті мережі («зв'язуючий» капітал), що обмежує доступ до ресурсів та інновацій.

Таблиця 5 – Зміна частки витрат домогосподарств на продукти харчування, охорону здоров'я, освіту та відпочинок у 2012–2021 роках (%)

Рік	Продукти харчування та б/а напої (%)	Охорона здоров'я (%)	Відпочинок і культура (%)	Освіта (%)
2012	50,1	3,4	2,4	1,3
2013	50,1	3,4	2,1	1,2
2014	51,9	3,6	1,8	1,1
2015	53,1	3,7	1,5	1,1
2016	49,8	4,2	1,4	1,1
2017	47,9	3,8	1,6	1,1
2018	47,7	4	1,8	1,2
2019	46,6	4,1	1,9	1,2
2020	48,1	4,3	1,6	0,9
2021	45,9	15,2	4,5	3,4

Джерело: складено автором за даними [2]

Рисунок 4 – Динаміка структури витрат населення

Джерело: складено автором за даними [2]

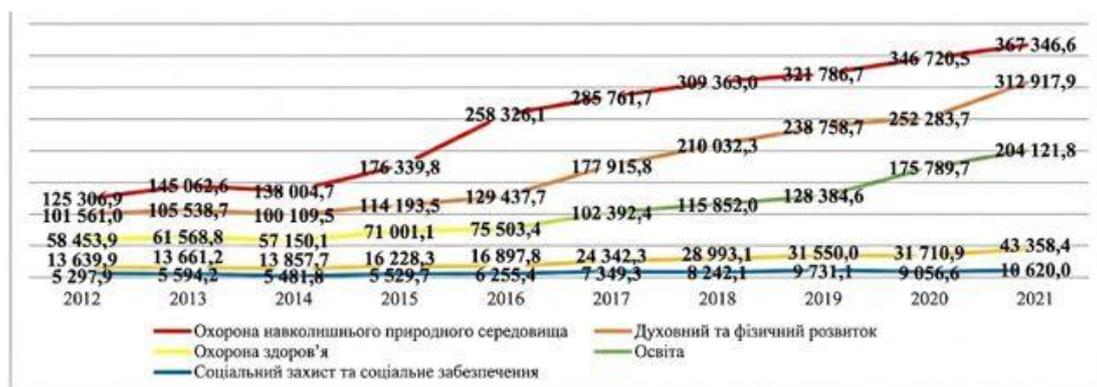

Рисунок 5 – Динаміка державних видатків за окремими функціональними категоріями (2012–2021 рр.)

Джерело: складено автором за даними [2]

Як зазначав Ф. Фукуяма, довіра є основою для процвітання [8].

Для визначення впливу соціального капіталу на продуктивність автором проведено другий етап моделювання (регресійний аналіз по регіонах України, 2015–2025 рр.). Результати показали, що індекс довіри до інституцій має найбільший вплив на продуктивність праці (коефіцієнт 156.82). Тобто, зростання інституційної довіри є економічно вигідним.

Висновки. Трансформація людського капіталу України вимагає комплексного підходу. Аналіз показав, що економічний базис (доходи населення) тісно корелює з макроекономічними показниками, однак ефективність реалізації людського потенціалу стримується деформованою структурою соціального капіталу.

Перехід від екстрактивних до інклюзивних соціальних інститутів, поєднання економічного

зростання з інвестиціями в освіту та здоров'я, а також відновлення довіри до державних інституцій є необхідними передумовами для повоєнного відновлення. Реалізація запропонованих заходів дозволить перетворити людський капітал з «потенційного ресурсу» на реальний драйвер економічного зростання.

Стратегічні напрями трансформації людського капіталу:

1. **Економічні стимули.** Підтримка МСБ та стимулювання створення робочих місць (важіль впливу на доходи згідно моделі 1).

2. **Розвиток соціального капіталу.** Цифровізація довіри (розширення функціоналу платформи «Дія») та поглиблення децентралізації.

3. **Соціальна сфера.** Модернізація освіти (soft skills) та впровадження іпотечних програм для відновлення демографічного потенціалу.

Бібліографічний список:

1. World Bank. Ukraine Economic Update: Navigating the Challenges of War. Washington, DC : World Bank, 2023. DOI: <https://doi.org/10.1596/39435>
2. Соціально-економічний стан України у 2023 році. Державна служба статистики України : веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Bourdieu P. The forms of capital. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York : Greenwood, 1986. P. 241–258.
4. Coleman J. S. Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*. 1988. Vol. 94. P. 95–120.
5. Putnam R. D. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York : Simon & Schuster, 2000. 544 p.
6. Лібанова Е. М. Соціальний капітал та людський розвиток в Україні : монографія. Київ : Інститут соціології НАН України, 2019. 328 с.
7. Онищенко В. Людський та соціальний капітал України в період її повоєнної відбудови. *Вісник КНТЕУ*. 2023. № 1. С. 132–148.
8. Фукуяма Ф. Довіра: соціальні чесноти та шлях до процвітання / пер. з англ. Київ : Ніка-Центр, 2004. 464 с.
9. Моніторинг соціальних змін (2020–2025). *Інститут соціології НАН України : веб-сайт*. URL: <http://i-soc.com.ua>
10. Загальнонаціональні опитування 2020–2025. *Київський міжнародний інститут соціології (KIIS) : веб-сайт*. URL: <https://kiis.com.ua>
11. Ukraine Public Opinion Survey, June 2025. *Rating Group : веб-сайт*. URL: <https://ratinggroup.ua>
12. Дослідження цифрової трансформації в Україні, 2024. *Київський міжнародний інститут соціології : веб-сайт*. URL: <https://kiis.com.ua>

References:

1. World Bank. (2023). *Ukraine Economic Update: Navigating the Challenges of War*. World Bank. DOI: <https://doi.org/10.1596/39435>
2. State Statistics Service of Ukraine. (2023). *Sotsialno-ekonomichnyi stan Ukrainy u 2023 rotsi* [Socio-economic situation of Ukraine in 2023]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwood.
4. Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, Vol. 94, pp. 95–120.
5. Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.
6. Libanova, E. M. (2019). *Sotsialnyi kapital ta liudskiy rozvytok v Ukraini* [Social capital and human development in Ukraine]. Kyiv: Instytut sotsiologhii NAN Ukrainy. (in Ukrainian)
7. Onyshchenko, V. (2023). Liudskiy ta sotsialnyi kapital Ukrainy v period yii povoiennoi vidbudovy [Human and social capital of Ukraine in the period of its post-war reconstruction]. *Visnyk KNTEU – Herald of Kyiv National University of Trade and Economics*, No. 1, pp. 132–148. (in Ukrainian)
8. Fukuyama, F. (2004). *Dovira: sotsialni chesnoty ta shliakh do protsvitannia* [Trust: The social virtues and the creation of prosperity]. Kyiv: Nika-Tsentr. (in Ukrainian)
9. Institute of Sociology NAS of Ukraine. (2025). *Monitorynh sotsialnykh zmin (2020–2025)* [Monitoring of social changes (2020–2025)]. Available at: <http://i-soc.com.ua>
10. Kyiv International Institute of Sociology (KIIS). (2025). *Zahalnonatsionalni opytuvannia 2020–2025* [Nationwide polls 2020–2025]. Available at: <https://kiis.com.ua>
11. Rating Group. (2025). *Ukraine Public Opinion Survey, June 2025*. Available at: <https://ratinggroup.ua>
12. Kyiv International Institute of Sociology. (2024). *Doslidzhennia tsyfrovoi transformatsii v Ukraini* [Research on digital transformation in Ukraine]. Available at: <https://kiis.com.ua>

Стаття отримана: 18.11.2025

Стаття прийнята: 09.12.2025

Стаття опублікована: 26.12.2025